

Szent István Egyetem
Állatorvos-tudományi Doktori Iskola

**A gazdasági haszonállatok tömegkezelésére használt
doxiciklin egyes környezettoxikológiai jellemzőinek
vizsgálata**

PhD értekezés tézisei

Dr. Szatmári István

2012

Témavezető és témabizottsági tagok:

Dr. Laczay Péter

Szent István Egyetem

Állatorvos-tudományi Kar

Élelmiszer-higiéniai Tanszék

témavezető

Dr. Lehel József

Szent István Egyetem

Állatorvos-tudományi Kar

Gyógyszertani és Méregtani Tanszék

témabizottság tagja

Dr. Sályi Gábor

Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság (korábban Országos Állategészségügyi
Intézet)

témabizottság tagja

Bevezetés, célkitűzések

Az állatgyógyászati szerek alkalmazásának alapfeltétele a megfelelő hatékonyság és ártalmatlanság. Ez utóbbi hagyományosan a kezelt állat (célállat), valamint a kezelést végző, továbbá a kezelt állat húsát és egyéb ehető termékeit fogyasztó ember biztonságát jelentette. A közelmúltban az ártalmatlanság követelménye egy újabb területtel bővült, amely a hatóanyagoknak a környezetre, annak élővilágára gyakorolt hatását foglalja magába. Ez különösen fontos a tömegkezelésre használt gyógyszerkészítmények, így például a tetraciklinek esetében.

A környezetvédelem napjainkra a korábbiaknál sokkal összetettebb kérdéssé vált. A hulladékkezelés mellett például előtérbe került a hulladék újrahasznosítása és a kibocsátás mérséklése mellett, annak teljes megszüntetése („zéró kibocsátás”), illetve a már terhelt környezet rehabilitációja is. Mindennapi életünk során közel 100 000 vegyi anyagot használunk, amelyek veszélyeztethetik a környezetet azáltal, hogy toxikusak lehetnek a növényekre, az állatokra, az emberekre és az egész ökoszisztémára. Ezért az iparilag legfejlettebb országokban átfogó környezetvédelmi rendelkezéseket vezettek be, hogy szabályozzák a különböző szennyező források széles körét.

Az állatgyógyászati készítmények törzskönyvezése során azok környezettoxikológiai értékelését az Európai Unió pedig a 92/18/EK irányelvvel, 1992-től iktatta be jogrendjébe. Azóta a forgalomba hozatali engedélyezés egyik feltétele a készítményre, illetve hatóanyagára vonatkozó megfelelő ökotoxikológiai adatok és értékelés benyújtása. A vonatkozó jogi szabályozás szerint a környezettoxikológiai értékelést két fázisban kell végezni; az első fázis célja az adott hatóanyagra vonatkozó környezeti terhelés mértékének meghatározása, a második fázisban pedig a gyógyszer sorsát és hatásait kell megítélni.

Az állatgyógyászati készítmények értékelésével kapcsolatban is jogos elvárás tehát, hogy a használatukból eredő környezeti kockázatot a lehető legalacsonyabb szintre csökkentsük, vagy amennyiben lehetséges teljes egészében megszüntessük azt. Ezt a fajta kockázatot, valamint annak mértékét vagy hiányát igazolni kell. Ennek igazolására szükséges egy-egy készítmény hatóanyaga esetében meghatározni a lebomlásának mértékét, kinetikáját, sorsát különböző közegekben (trágya, iszap, üledék, talaj, víz, stb.). Továbbá meg kell vizsgálni a lehetséges ökotoxikológiai hatásait a növényekre, állatokra, a talajban és a vizekben élő alacsonyabb rendű élőlényekre, amelyek az ökoszisztéma egy-egy részét jelentik.

Az állatgyógyászati készítmények közül a tetraciklinek, felhasználásuk mértéke alapján is, az ökotoxikológiai vizsgálatok szempontjából az egyik legfontosabb vegyületcsoportot jelentik. A tetraciklinek csoportja több, egymástól fizikai-kémiai, illetve biológiai hatásaikban is részben különböző vegyületből áll. Az úgynevezett hagyományos tetraciklinek közé soroljuk az oxitetraciklint, a klórtetraciklint és a tetraciklint, míg az előbbiekhöz képest „újabb” tetraciklin-származékoknak minősülnek a doxiciklin és a minociklin. Az állatgyógyászatban hosszú időn keresztül szinte kizárólag a hagyományos tetraciklineket használták. Így nem meglepő, hogy a tetraciklinek közül ezekre a vegyületekre vonatkozóan állnak rendelkezésre elsősorban környeztoxikológiai adatok. Az „újabb” származékok közül a doxiciklin az elmúlt évtizedben került az állatgyógyászati felhasználás előterébe, és ma a tömegkezelésre használt tetraciklinek egyre nagyobb részét adja.

A doxiciklin a hagyományos tetraciklineknél lipofilebb tulajdonságú, az állati szervezetben az előbbieknél lényegesen jobban szívódik fel és mikrobaellenes hatása is többnyire kifejezettebb. A doxiciklin környezetben való viselkedéséről, a trágyában és a talajban való lebomlásának mértékéről, valamint a talaj mikroflórájára gyakorolt hatásairól ugyanakkor alig rendelkezünk információval.

Az értekezésben bemutatásra kerülő vizsgálataink során ezért a doxiciklin lebomlásának mértékét vizsgáltuk különböző körülmények között sertéstrágyában, választ keresve arra a kérdésre, hogy számolhatunk-e a doxiciklin jelenlétével a mezőgazdasági földterületek trágyázása során, ha az adott állományt az antibiotikumot tartalmazó készítménnyel kezelték. Ezután tovább követtük a doxiciklin tartalmú trágya sorsát, és vizsgáltuk a talajban való lebomlását. További kísérleteinkben pedig azt kívántuk meghatározni, hogy a doxiciklinnek van-e hatása a talajban lakó mikroorganizmusok életműködésére, azok anyagcsere-aktivitására.

Anyag és módszer

A doxiciklin sertéstrágyában való lebomlásának mértékét két kísérletben vizsgáltuk. Mindkét esetben az állatokat doxiciklin tartalmú készítménnyel kezeltük és a keletkezett trágyát összegyűjtöttük. Az *in vitro* trágyaérleléses vizsgálatban a trágyát 300 ml-es, biokémiai oxigénigény (BOD) vizsgálatára szolgáló üvegedényekbe helyeztük, majd lezártuk azokat és $20 \pm 3,5$ °C-on tároltuk, fenntartva a jelzett hőmérsékletet, valamint a megfelelő nedvességtartalmat és anaerob viszonyokat a vonatkozó irányelveknek (CVMP, 2008, CVMP, 2011) megfelelően, a 16 hetes érlelés teljes időtartama alatt. Az első mintavételre a kezelés befejezésekor került sor, majd további mintákat vettünk 1., 2., 4., 6., 8., 12. és 16. héttel a kezelés után.

A másik trágyalebomlásos vizsgálatban a trágyát telepi körülmények között érleltük a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Kar Üllői Tangazdaságában. A trágya érlelését a telepi gyakorlatnak megfelelően kazlas tárolással végeztük a szabad ég alatt. A tárolás körülményeit ennek megfelelően befolyásolták az aktuális környezeti viszonyok is. A kezelés befejezését követően a trágyahalomból mintát vettünk, majd további mintavételekre került sor az érlelés alatt az 1., 2., 3., 6., 8., 10. és 12. héten is. A mintákat a feldolgozásig mindkét vizsgálat esetében -30 °C-on tároltuk.

A trágyamintákból a doxiciklin koncentrációjának meghatározását a SZIE ÁOTK Élelmiszer-higiéniai Tanszékének Élelmiszer-toxicológiai Laboratóriumában végeztük. Ennek során a doxiciklin különböző biológiai mátrixokból (vérplazma, máj, vese, bőr-zsír, izom, stb.) történő folyadékkromatográfiás analízisére a tanszéken kifejlesztett vizsgálati módszert adaptáltuk és validáltuk a vegyületnek a trágyamintákból való kimutatására. A hatóanyag mennyiségi meghatározása a trágyamintákból szilárd fázisú extrakcióval (Solid Phase Extraction – SPE), illetve azt követő fordított fázisú, nagy hatékonyságú folyadékkromatográfiás (reverse-phase high performance liquid chromatographic method – RP-HPLC) módszerrel történt. Az analitikai módszer validálását az Európai Gyógyszerügynökség vonatkozó szakmai irányelvei alapján végeztük. A vizsgált validálási paraméterek: specifikusság, linearitás, visszanyerés, laboratóriumon belüli ismételhetőség és pontosság, kimutatási és mennyiségi meghatározási határ, valamint stabilitás.

Doxiciklin talajban való degradációját a trágyaérleléses vizsgálat folytatásaként vizsgáltuk. A doxiciklinnel kezelt sertésektől származó trágyát a 12 hetes érlelési, komposztálási időszakot követően egy kukoricatermesztésre használt mezőgazdasági földterületre juttattuk ki, majd

ezt követően a kiszórt trágya beszántásra került (kb. 0-45 cm-es mélységbe). A doxiciklin-tartalmú trágya kijuttatása előtt kontroll mintát vettünk a talajból, majd közvetlenül a beszántás után és azt követően a 2., a 4., a 8., a 14. és a 20. héten további mintákat gyűjtöttük a már trágyázott talajból. A talajminták a talaj három különböző szintjéről származtak: a talaj felszínéről (0-5 cm), valamint 20-25 és 45-50 cm-es mélységből.

A talajminták doxiciklin koncentrációjának meghatározása szilárd fázisú extrakcióval, majd ezt követően nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiás eljárással történt. Egy az irodalomban leírt tetraciklin talajból való kimutatására kifejlesztett módszert adaptáltunk és validáltunk a talajmintákban található doxiciklin kimutatására. A vizsgált validálási paraméterek: specifikusság, linearitás, visszanyerés, kimutatási és mennyiségi meghatározási határ.

Az antibiotikum különböző környezeti feltételek közötti lebomlásának vizsgálata mellett tanulmányoztuk annak a talajban lakó mikroorganizmusok egyes életfolyamataira gyakorolt hatását is. Ennek során vizsgáltuk, hogy az antibiotikum befolyásolja-e a talajlakó mikrobák nitrogén transzformációs tevékenységét. A nitrogén transzformációs vizsgálatot az OECD 216 sz. irányelve szerint végeztük. A kísérletben használt talaj ugyanarról a mezőgazdasági területről származott, amelyen a korábban említett talajban történő lebomlási vizsgálatokat végeztük. A doxiciklint desztillált vízben oldva, 5 különböző mennyiségben adtuk hozzá az egyes talajmintákhoz a következők szerint: 25, 50, 100, 200, 400 $\mu\text{g}/\text{kg}$, majd alaposan átkevertük. A talajmintákhoz lucerna lisztet adagoltunk 5 g/kg mennyiségben, amely szerves tápanyagként szolgált a mikroorganizmusok számára. A talajminták inkubációját szobahőmérsékleten (20 ± 2 °C), sötétben, 28 napig végeztük. A talaj nedvességtartalmát a kísérlet alatt desztillált vízzel tartottuk fenn. A talajok doxiciklinnel történő kezelése előtt (0. nap), majd azt követően a 7. a 14. és a 28. napon vettünk talajmintát. A talajmintákat 0,1M KCl oldattal extraháltuk és az extraktumokat -20 °C-on tároltuk a nitráttartalom meghatározásáig. A nitráttartalom tényleges meghatározása a talajmintákból az ISO/TS 14256-1 módszer (2003) szerint történt. Ennek első és egyik legfontosabb lépése a nitrát redukálása nitritté. Ezt egy úgynevezett redukáló oszlopon hajtottuk végre, amely rezegett kadmiumot tartalmazott. A következő lépésben a nitritből egy diazo vegyületet képeztünk savas környezetben szulfanilamid és α -naftilamin (Griess-Ilosvay reagens) hozzáadásával. Végül, a nitrit- és közvetve a nitrátkoncentrációt spektrofotometriásan, 543 nm hullámhosszon határoztuk meg. Az abszorbancia méréshez 1x1cm-es üveg küvettát használtunk.

Egy további kísérletsorozatban a doxiciklin és további két antimikrobiális szer hatását vizsgáltuk a talaj mikroflórájának anyagcsere-aktivitását tükröző redoxpotenciál alakulására. A vizsgálatban öt különböző talajtípust használtunk és a doxiciklin talajlakó mikroorganizmusokra kifejtett hatását összehasonlítottuk két más csoportba (fluoroquinolon, illetve linkozamid) tartozó hatóanyagéval is. A vizsgálatban a korábbi kísérletekben használt talaj mellett olyan talajtípusokat használtunk, amelyek főbb tulajdonságaikban eltérnek egymástól. Ezek a tulajdonságok többek között a homoktartalom, a pH, a szerves széntartalom. Figyelembe vettük az OECD 106-os számú irányelvében ajánlott talajtípusokat is. Az egyes talajmintákhoz hozzáadtuk az említett antibiotikumokat desztillált vízben oldva, különböző koncentrációkban. Négy koncentrációt alkalmaztunk: 200, 400, 800 és 1600 µg/kg talaj mennyiségben, valamint kontrollként antibiotikumot nem tartalmazó desztillált vizet használtunk. Az antibiotikumokat tartalmazó oldatokat 25 ml-re egészítettük ki desztillált vízzel és hozzákevertük 10 g talajhoz. Ebből a vizes talajmintákból vettünk ki egy-egy ml-t és adtuk hozzá 9 ml folyékony táptalajhoz a redoxpotenciál-változás mértékének meghatározása céljából.

Gyakorlatilag a vizsgálatban a talaj nem azonosított fajtájú mikroba forrásként funkcionált. A mérési eljárás alapja, hogy a baktériumok élettevékenysége (szaporodása, anyagcséréje) során az energiatermelő biológiai oxidációs reakciók eredményeként a környezetük, így a talaj redoxpotenciálja, jól mérhetően csökken. Detektációs időnek (TTD) tekintjük azt az időpontot, amikor a redoxpotenciál (E, mV) változás sebességének abszolút értéke egy, a véletlen hatásoktól szignifikánsan különböző értéket meghalad (pl. $|dE/dt| \geq 1\text{mV/perc}$). Ez az érték az úgynevezett detektációs kritérium. A kísérletünkben alkalmazott MicroTester berendezés a mikroorganizmusok szaporodását, illetve aktivitását a környezet (tápközeg) redoxpotenciáljának mérése alapján detektálja. A mért érték változásának kiértékelése lehetőséget ad a vizsgált minták élősejtszámának vagy a mikrobák anyagcsere aktivitásának meghatározására.

Eredmények

Az *in vitro* trágyaérleléses vizsgálatban a doxiciklin átlagos kiindulási koncentrációja a trágyában 61,6 mg/kg volt. Az érlelés alatt az antibiotikum koncentrációja folyamatosan csökkent: 4, illetve 8 hét után a mért hatóanyag-tartalom 37,7 mg/kg-ra, illetve 32,9 mg/kg-ra mérséklődött, amely az eredeti doxiciklin koncentrációnak 54% és 42%-a. A 12. héten mért alacsony koncentráció, amely alacsonyabb, mint az utolsó héten mért érték, valószínűleg a trágya inhomogenitásának a következménye. A 16 hetes tárolási időszak végére az antibiotikum eredeti mennyisége 70 %-kal csökkent, de még ekkor is meglehetősen magas koncentrációban (20,4 mg/kg) volt jelen a doxiciklin. Tehát a közel négy és fél hónapos *in vitro* trágyaérlelést követően a doxiciklin >20 mg/kg koncentrációban volt kimutatható a sertéstrágyából. A doxiciklin felezési ideje a sertéstrágyában 52,5 nap (7,5 hét) értéknek bizonyult a laboratóriumi körülmények között elvégzett vizsgálatban.

A gazdaságban, gyakorlati körülmények között végzett vizsgálatban a kezdeti doxiciklin koncentráció (87,4 mg/kg trágya) magasabb volt, mint az *in vitro* kísérletben. A 12 hetes trágyaérlelési időszakban a doxiciklin lebomlása gyorsabbnak bizonyult a szabadföldi körülmények között, mint a laboratóriumban. A kezdeti magas koncentráció már az első héten jelentősen csökkent és a kezdeti koncentrációnak közel a fele (43,98 mg/kg) volt már csak kimutatható a 2. héten. A mintavételi időszak 4. illetve 8. hetére a kezdeti koncentráció tovább csökkent és ekkor már csak a kiindulási érték 38,6%, illetve 16,8%-a mutatható ki, szemben az *in vitro* vizsgálatban ahol 4, illetve 8 hét után az eredeti hatóanyag-tartalom 54%, illetve 42% volt még kimutatható. A 12 hetes komposztálás végére a kiindulási doxiciklin mennyiség 89,3%-a lebomlott. Ekkor a trágyamintákban mérhető doxiciklin koncentráció 9,37 mg/kg volt. Ezek alapján a doxiciklin felezési ideje a sertéstrágyában az állattartó telepen végrehajtott trágyaérleléses kísérletben 25,7 nap (3,68 hét) értéknek bizonyult. Az eredmények azt mutatják, hogy közel kétszer olyan gyors lebomlás jellemzi a doxiciklint a gazdaságban bevett gyakorlat szerint, a természetes körülmények között végrehajtott trágyaérleléses vizsgálat során, mint az OECD által ajánlott, kontrollált laboratóriumi körülmények között történt érlelés folyamán.

A doxiciklin tartalmú trágya mezőgazdasági területre való kijuttatását követően, az antibiotikum kiindulási koncentrációja $0,25 \pm 0,03$ mg/kg volt a talaj felszíni rétegében, $0,188 \pm 0,02$ mg/kg a 20-25-cm-es mélységben és $0,168 \pm 0,02$ mg/kg az 45-50-cm-es talajrétegben. A telepi körülmények között érlelt trágya hatóanyagtartalma 9,37 mg/kg volt,

azaz a talajba jutó antibiotikum koncentrációja a trágyában mérhető érték 2-2,5%-a. Négy, illetve nyolc hét után az említett kezdeti koncentrációknak 59,7% és 43,8%-a volt kimutatható a legfelső talajrétegben (0,15 mg/kg, 0,11 mg/kg). Az eredeti doxiciklin mennyiségének 75,5%-át, 0,14 mg/kg-ot találtuk 20-25-cm mélyen 8 hét után és csak a mintavételi időszak 14. hete után csökkent a koncentráció ebben a talajmélységben 33,3%-ra (0,06 mg/kg). Nyolc hét után a kiindulási antibiotikum koncentráció 57,3%-a került kimutatásra a legmélyebb vizsgált talajrétegben (45-50 cm). A mért koncentráció 0,1 mg/kg volt. A 20 hetes vizsgálati időtartam végére a doxiciklin 76,2%, 67% és 81,2%-a bomlott le a talajfelszínen, illetve 20-25 és 45-50 cm mélységben a talajban. Így a mintavételi időszak végén mérhető hatóanyag-koncentrációk a különböző talajrétegekben 0,06 mg/kg, 0,06 mg/kg és 0,03 mg/kg. A doxiciklin felezési ideje a különböző talajrétegekben az alábbiak szerint alakult: 66,5 nap (9,5 hét) a felszínen, 76,3 nap (10,9 hét) a 20-25 cm-es és 59,4 nap (8,5 hét) az 45-50 cm-es mélységben.

A nitrogén transzformációs vizsgálat során kapott eredmények azt mutatták, hogy a nitráttartalom hasonló volt a vizsgálat kezdetekor minden doxiciklinnel kezelt talajmintában és a kontrollban is (10 és 15 mg/kg talaj). A 7. napon jelentős nitrátkoncentráció-növekedés volt kimutatható minden egyes talajmintában, bár a nitráttartalom azokban a talajmintákban, amelyek a doxiciklint tartalmazták alacsonyabb volt, mint a kontroll mintában. A kontroll talajban mért koncentráció százalékában kifejezve, ezek a mennyiségek a következőképpen alakultak: 60,0%, 42,9%, 32,9%, 42,7% és 50,0%. Két hét inkubáció után a kontroll talajmintákban termelődött nitrát mennyiségéhez képest 79,3-88,8% nitrát képződött a többi talajmintában. A 28. napon (utolsó nap) 76,9%, 53,0%, 65,6%, 59,7% és 77,1% volt a detektálható nitráttartalom a kezelt mintákban a doxiciklint nem tartalmazó, kezeletlen talajmintához képest, 25,3-36,8 mg/kg-os tartományban.

A redoxpotenciál-változásának mérése révén elsődlegesen azt tanulmányoztuk, hogy van-e hatása a doxiciklinnek a talajban lakó mikroorganizmusok anyagcsere-aktivitására. A doxiciklin valamennyi vizsgált talajtípusban befolyásolta a redox-potenciál változását. Ez a hatás a homoktalaj esetében mutatkozott a legkifejezettebbnek. A TTD érték a koncentráció függvényében, a kontrollhoz képest 153,5-374,1%-os növekedést mutatott ebben az esetben. A legkisebb hatás a vulkanikus hamu talajtípusban volt kimutatható (53,5-84,9%-os TTD növekedés). Az eredményekből az is látható, hogy doxiciklin esetében már 200 µg/kg koncentrációnál tapasztalható a detektációs idő növekedése és a koncentráció emelkedésével ez a hatás egyre kifejezettebbé válik. Az enrofloxacin hatása a redoxpotenciál-változásra kevésbé kifejezett volt, sőt az iszapos vályogtalaj és a vályogtalaj esetében egyáltalán nem is volt kimutatható koncentrációfüggő hatás és az iszapos-agyagos

vályog esetében is meglehetősen korlátozottnak bizonyult. A homoktalajban és a vulkanikus hamu talajban a hatás erőssége közel azonos (51,7-114,3%-os, illetve 54,4-121,8%-os TTD növekedés). Ez utóbbi két talajtípus esetében már 200 µg/kg koncentrációnál jelentősen változott a detektációs idő. Linkomicin esetében is az tapasztalható, hogy az antibiotikum hatása a redoxpotenciál-változás mértékére a koncentráció függvényében talajtípusonként változó. A legkifejezettebb hatás a homoktalaj, az iszapos vályogtalaj és a vulkanikus hamu talaj esetében tapasztalható (60,0-115,7%-os, 39,7-85,2%-os és 100,0-175,8%-os TTD-növekedés), míg a többi talajban a TTD-változás csekélyebb. Az említett talajokban a linkomicin hatása már 200 µg/kg koncentrációnál látható.

Következtetések

A telepen végzett trágyaérelés során a doxiciklin lebomlása gyorsabb volt, mint a laboratóriumi vizsgálatban. A lehetséges különbség egyrészt magyarázható a trágyahalomban a természetes fénynek kitett doxiciklin fotodegradációjával, amint annak lehetőségét egyéb antibiotikumok esetében más szerzők is leírták, bár ezt a talajban történő lebomlás vizsgálata során kapott eredmények nem támasztják alá. Másrészt viszont az antibiotikum lebomlásában jelentkező különbségre magyarázatot jelenthet egyéb környezeti faktorok hatása, így pl. az eső, amely a doxiciklin talajba való bemosódását okozhatta. Vizsgálva az érlelés körülményinek hatását a tetraciklinek lebomlására, más szerzők is különbséget tapasztaltak az antibiotikumok lebomlásában a különböző körülmények között érlelt trágyában. Szellőztetett sertéstrágyában a tetraciklin kb. 50%-a bomlott le négy és fél nap alatt, míg nem szellőztetett trágya esetén hasonló bomlás eléréséhez kétszer annyi komposztálási időre volt szükség. Az általunk végzett laboratóriumi és telepi vizsgálatban a doxiciklin felezési ideje a trágyában 52,5 nap (7,5 hét), illetve 25,7 nap (3,68 hét) volt. Az irodalomban publikált eredmények tetraciklinre, klórtetraciklinre és oxitetraciklinre vonatkoznak, de alapvetően hasonló tartományba esnek, mint a saját kísérleteink esetében a doxiciklinnel kapott eredmények. Vizsgálataink eredményei azt jelzik, hogy a terápiás dózisban és javasolt ideig doxiciklinnel kezelt sertésből származó, anaerob körülmények között 3 hónapig érlelt trágya még 9-13 mg/kg koncentrációban tartalmazta az antibiotikumot.

A trágyázott talaj felszínén a kijuttatott doxiciklin mennyiségének (0,25 mg/kg) 76%-a bomlott le a mintavételi időszak végére (20 hét), a talaj 20-25 cm-es mélységében ez az érték 67 %, míg 45-50 cm-es mélységben 81% volt. Bár a doxiciklin talaj felszínén való lebomlására, illetve talajban mérhető koncentrációjára vonatkozó adatok nem találhatók az irodalomban, más tetraciklineket viszont kimutattak különböző talajokban 0,004-0,9 mg/kg közötti értékben. A legtöbb adat azonban az eltérő körülmények miatt nem, vagy többnyire alig összevethető az általunk kapott eredményekkel. A mélyebb rétegekben kimutatható tetraciklinek mennyiségéről és lebomlásáról is csak korlátozottan állnak rendelkezésre irodalmi adatok. A szakirodalomban közölt eredmények szerint 60 cm-es mélységből már nem tudtak tetraciklint detektálni. A saját vizsgálataink esetében annak oka, hogy a mélyebb rétegekben is ki lehetett mutatni a doxiciklint az lehet, hogy a beszántással a felszínről a mélyebb talajrétegbe jutott az antibiotikum. A tetraciklinek kémiai tulajdonságainak ismeretében nem valószínű, hogy jelentősebb mennyiségben bemosódott volna mélyen a

talajba, mivel a tetraciklinek mobilitása talajokban viszonylag csekély mértékű. A doxiciklin felezési ideje a különböző talajmélységekben a következőképpen alakult: a talaj felszínén 66,5 nap (9,5 hét), 20-25 cm-es mélységben 76,3 nap (10,9 hét) és 45-50 cm-es mélységben 59,4 nap (8,5 hét). Ezek az értékek magasabbak, mint arról más tetraciklinek esetében beszámoltak. A különbség okaként szerepelhet a doxiciklin és a hagyományos tetraciklinek fizikai-kémiai tulajdonságai közötti eltérés, de magyarázható lehet a különböző környezeti tényezőkkel, illetve a különböző talajokra jellemző tulajdonságokkal is. Vizsgálataink eredményei arra utalnak, hogy az érlelt trágyával a szántóföldre kijuttatott doxiciklin még 20 héttel a trágyázást követően is kimutatható a talaj különböző mélységeiből. A 8 héttel a trágya kijuttatását követően mért értékek a felszíni és a 20-25 cm-es mélységből vett mintákban (0,11 mg/kg, illetve 0,14 mg/kg) még meghaladták a vonatkozó EMEA irányelvekben meghatározott 100 µg/kg-os (0,1 mg/kg) határértéket. A trágyázást követő 14. és 20. héten detektált mennyiségek (0,06 mg/kg) viszont már nem érték el az előbbi küszöbértéket.

A doxiciklin potenciális hatását a talajban élő mikroorganizmusokra az úgynevezett nitrogén transzformációs teszt segítségével vizsgáltuk. Az eredmények azt mutatják, hogy az inkubáció hetedik napján a mérhető nitráttartalom jelentősen emelkedett. Ennek háttérében a lucernaliszt mint szerves tápanyagforrás hozzáadása állhat, amelyet a talajmintában élő mikroorganizmusok hasznosítottak. Az egy hetes inkubáció után mérhető nitrát koncentrációk különbsége a kezelt, illetve a kontroll mintákban szintén jelentős volt. A kezeletlen talajban mérhető értékekhez képest 32,9-60%-kal kevesebb nitrát képződött, aminek háttérében a doxiciklin talajmikrobákra kifejtett gátló hatása állhat. A 14 és 28 napos inkubáció után a koncentráció különbség kezdett kiegyenlítődni, bár a kezelt talajokban mérhető koncentráció végig a kontrollban mérhető értékek alatt maradt. A vizsgálat végén tapasztalható kiegyenlítődés magyarázható lehet azzal, hogy idővel a talaj mikrobiális populációja alkalmazkodott a doxiciklin jelenlétéhez. Ez jelentkezhethet, pl. a mikrobiális szerkezet vagy diverzitás változásában. Szakirodalmi adatok szerint az antibiotikumok egy állandó szelekciós nyomást jelenthetnek a mikrobákra és ez egy elmozdulást eredményezhet a baktériumok és gombák arányában ez utóbbiak javára. Más szerzők arra is rámutattak, hogy a antibiotikum hatására megváltozott mikrobiális sokszínűség visszatér az eredeti állapotba, viszont a közösségi szerkezetben bekövetkező változások tartósak bizonyultak. Összességében vizsgálataink során azt tapasztaltuk, hogy a doxiciklin a talajban lehetséges koncentrációkban átmenetileg számottevően gátolja a mikrobák nitrogén transzformációját, de a vizsgálat végén, a 28. napon a gátlás mértéke már nem éri el a vonatkozó szakmai irányelv által jelentősnek tekintett küszöbértéket.

Mivel a mikroorganizmusok a szaporodásuk, anyagcseréjük során megváltoztatják a környezetük redoxpotenciálját, kísérletünkben azt vizsgáltuk, hogy a talajmintákhoz adott antibiotikumok hatására mutatkozik-e bármilyen változás ebben a folyamatban. Továbbá választ kerestünk arra is, hogy az antibiotikum és a talaj típusa, illetve a talaj fizikai, kémiai tulajdonságai befolyásolják-e a talajlakó mikroorganizmusokra kifejtett hatást. Mindhárom antibiotikum esetében tapasztaltunk gátló hatást. Ez a doxiciklin esetében volt legkifejezettebb, mivel a detektációs időt ez az antibiotikum növelte meg legnagyobb mértékben. Az enrofloxacinnak és a linkomicinnek elsősorban a homoktalajban és a vulkanikus hamu talajban volt kimutatható hatása. Az antibiotikumok gátlása már 200 µg/kg-os koncentrációban jelentkezett, de 400 µg/kg-os koncentrációtól volt igazán jelentős.

A talaj típusa is egyértelműen befolyásolta az antibiotikumoknak a talaj mikroflórájára kifejtett hatását. Az enrofloxacin az iszapos-agyagos vályog és az iszapos vályog esetében gyakorlatilag nem mutatott gátló hatást. A gátló hatás küszöbértéke, azaz a hatást kiváltó legkisebb koncentráció mindhárom antibiotikum esetében talajtípusonként eltérő volt. Doxiciklin esetében a küszöbérték vulkanikus hamu és iszapos vályog talajokban < 20 µg/kg értéknek bizonyult, vályogtalajban meghaladta a 20 µg/kg-ot. Az enrofloxacin esetében a küszöbértékek 30-60 µg/kg között változtak homok-, iszapos-agyagos vályog- és vulkanikus hamu talajokban, míg iszapos vályog és vályogtalajok esetében kimutatható hatás nem mutatkozott. A linkomicin gátló hatásának küszöbértékei 15-60 µg/kg nagyságrendben változtak. A vizsgálatok eredményei összefoglalóan arra utalnak, hogy a doxiciklin és a linkomicin, valamint egyes talajtípusok esetében az enrofloxacin is < 100 µg/kg koncentrációban befolyásolja a talajban élő mikroflóra anyagcsere-aktivitását jelző redoxpotenciál változását. Az antibiotikumokat arra fejlesztették ki, hogy bakteriosztatikus vagy baktericid hatást fejtsenek ki a mikroorganizmusokra. Ennek ellenére vizsgálatunkban a hagyományos, szabványos módon meghatározott mikrobaszám nem változott doxiciklin hozzáadása után a talajban egyik vizsgált koncentrációban sem. Ez egyrészt magyarázható lehet a rezisztens baktériumok, illetve a különböző típusú és változatú rezisztenciagének jelenlétével, másrészt antibiotikum hatására a talaj mikrobiális szerkezetében és diverzitásában bekövetkező változásával. Bár a mikrobaszám nem mutatott szignifikáns változást, a redoxpotenciál jelentős módosulása a talaj mikroflóra anyagcsere-aktivitásának gátlására utal. Ennek következtében, fontos mikrobiológiai funkciók, mint pl. az antibakteriális maradékanyagok lebontásának mértéke is csökkenhet az antibiotikum tartalmú trágyával kezelt talajokban.

Mivel a vizsgálatunkban a talaj mikrobiális aktivitásának jellemzésére használt módszer egyszerű, gyors és érzékeny, további kísérletek eredményeinek függvényében érdemes lehet figyelembe venni az esetleges használatát az ökotoxikológiai vizsgálatokban.

Új tudományos eredmények

1. Vizsgálatainkban elsőként határoztuk meg a doxiciklin felezési idejét laboratóriumi körülmények között érlelt, illetve üzemi körülmények között komposztált sertéstrágyában. Hasonlóképpen, elsőként írtuk le a doxiciklin koncentrációját az előbbi mátrixban az átlagosnak tekinthető 3 hónapos trágyaérlelési periódust követően. Megállapítottuk, hogy az antibiotikum 66,9, illetve 89,3%-a lebomlott a 3 hónapos érlelés során, de így is jelentős mennyiség juthat az érlelt trágyával a szántóföldre.

2. A doxiciklint tartalmazó sertéstrágya szántóföldre történő kijuttatását követően elsőként határoztuk meg a doxiciklin koncentrációjának változását és annak alapján a felezési idejét a talaj különböző mélységében. Vizsgálataink eredményei arra utalnak, hogy az érlelt trágyával a szántóföldre kijuttatott doxiciklin 20 héttel a trágyázást követően is kimutatható a talaj különböző mélységeiből és az antibiotikum mennyisége a talaj felszínén, illetve 20-25 cm-es mélységben 8 héttel a kijuttatás után még meghaladja a 100 µg/kg-os határértéket.

Formázott: Felsorolás és számozás

3. A szakirodalomban elsőként írtuk le a doxiciklin hatását a talajflóra nitrogén transzformációs aktivitására megállapítva, hogy a tetraciklin-származék a talajban lehetséges koncentrációkban átmenetileg számottevően gátolja a mikrobák nitrogén transzformációját, de a vizsgálat végén, a 28. napon a gátlás mértéke már nem éri el a vonatkozó szakmai irányelv által jelentősnek tekintett küszöbértéket.

4. Elsőként vizsgáltuk a doxiciklin és további két antimikrobiális szer hatását a talaj mikroflórájának anyagcsere-aktivitását jellemző redoxpotenciál alakulására. Megállapítottuk, hogy a doxiciklin, az enrofloxacin és a linkomicin a talajban potenciálisan előforduló koncentrációban növeli a detektációs időt, ami az energiatermelő anyagcsere-folyamatok gátlására utal. A kiváltott hatás erőssége függ a talaj típusától.

A témában megjelent tudományos publikációk

Szatmári I., Laczay P.: **Állatgyógyszerek előfordulása és sorsa a környezetben.**

Áttekintés. Magyar Állatorvosok Lapja 131, 106-114., 2009. (IF: 0,200)

Szatmári I., Laczay P., Borbély Zs.: **Degradation of Doxycycline in Aged Pig Manure.**

ACTA VETERINARIA HUNGARICA 59, 1-10., 2011. (IF: 1,264*)

Szatmári I., Barcza T., Sz. Körmöczy P., Laczay P.: **Ecotoxicological assessment of**

doxycycline in soil. Journal of Environmental Science and Health, Part B 47, 129-135.,

2012. (IF: 1,119*)

Egyéb közlemények:

Kiss R., Szita G., Herpay M., Csikó Gy., Pászti J., Mag T., Szita J., Tóth P., Szatmári I.,

Bernáth S.: **The isolation of verocytotoxin-producing Escherichia coli (VTEC) strains**

from improperly pasteurised cow's milk samples. ACTA ALIMENTARIA 40, 32-37., 2011.

(IF: 0,379*)

Kiss R., Szita G., Herpay M., Csikó Gy., Pászti J., Mag T., Kovács P., Kovács G., Szita J.,

Tóth P., Szatmári I., Bernáth S.: **Verotoxintermelő Escherichia coli (VTEC) izolálása nem**

megfelelően pasztörözött tehéntejből. Magyar Állatorvosok Lapja 133, 303-306., 2011.

(IF: 0,300*)

Előadások:

Szatmári I., Laczay P.: **Állatgyógyászati készítmények környezet-toxikológiai jelentősége.** Akadémiai Beszámolók SzIE ÁOTK, 2006

Szatmári I.: **Doxiciklin lebomlása sertéstrágyában.** Akadémiai Beszámolók SzIE ÁOTK, 2007

Szatmári I., Barcza T.: **Doxiciklin lebomlása talajban.** Akadémiai Beszámolók SzIE ÁOTK, 2010

Szatmári I., Laczay P., Szakmár K. és Schneider O.: **Doxiciklin antimikrobiális hatása a talajban.** Akadémiai Beszámolók SzIE ÁOTK, 2011